

УДК 371(477)

Віктор Мадзігон, кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії
трудової підготовки і політехнічної творчості АПН України,
м. Київ

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ У СУЧАСНИХ НОВАТОРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

У статті розглядається досвід організації продуктивної праці шкільним виробництвом в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: ринкова економіка, шкільне виробництво, цінова політика, вальдорфська школа, трудове виховання.

В статье рассматривается опыт организации производительного труда школьным производством в условиях рыночной экономики.

Ключевые слова: рыночная экономика, школьное производство, ценовая политика, вальдорфская школа, трудовое воспитание.

In the article experience of organization of productive labour is examined by a school production in the conditions of market economy

Keywords: market economy, school production, price policy, labour education.

**Продовження статті опублікованої в
№1 – 2 (60 – 61) 2010 року.**

У шкільній програмі з художніх ремесел головна увага зосереджена на оволодінні учнями практичними навичками виготовлення художніх виробів (різьба по дереву, вишивка, ткацтво тощо). Як показує досвід Яворівської школи, цим роль занять не обмежується. Якщо вони мають розвивальну і виховну спрямованість, то одночасно виступають і ефективним засобом формування у школярів творчих здібностей та художньо-естетичного смаку. Досвід школи полягає в:

а) підвищенні якості навчання учнів виготовленню художніх виробів на основі збереження і розвитку традицій народного декоративно-прикладного мистецтва;

б) зміцненні зв'язку трудового і естетичного виховання;

в) створенні авторських програм, посібників, дидактичних матеріалів;

г) організації змістовної позакласної роботи (заняття гуртків, факультативів), яка є органічним продовженням урочних занять.

Як зазначалося вище, Яворівська школа має чималий досвід вивчення декоративно-прикладного мистецтва. Спочатку організовувалися гуртки різьби по дереву, а пізніше було впроваджено різьблення в урочний курс трудового навчання (починаючи з 5 класу).

Програму “Різьблення на уроках трудового навчання” склали вчителі району. Вона полягає у вивченні різьби як художньої техніки, що пов'язане з ознайомленням школярів з історією народного декоративно-прикладного мистецтва Гуцульщини та його найвидатнішими творцями, а тому має

велике значення для патріотичного та естетичного виховання молодого покоління. Навчання розпочинається з більш доступної для дітей роботи з лобзиком. Наступним етапом роботи є ознайомлення з питаннями електротехніки, прийомами роботи з деревообробними інструментами. Учні 5 – 9 класів оволодівають технічними вміннями і навичками різьблення. Після того, як вивчено елементи різьблення узорів, школярі ознайомлюються з основними видами орнаментальних мотивів, які в гуцульській різьбі мають геометричний характер (тобто форми квадрата, ромба, еліпса тощо), а елементи, що утворюють їх, характеризуються різним комбінуванням ліній. У 10 – 11 класах основною стає творча робота: виготовлення передбачених вимогами кваліфікаційного іспиту, досить складних за декоративною композицією виробів з інкрустацією. Основні завдання, що ставить програма, такі:

а) розкрити роль народної творчості, декоративно-прикладного мистецтва в матеріальному та духовному житті суспільства;

б) виробити практичні навички художньої обробки дерева;

в) розвивати художньо-творчі здібності, сформувати вміння створювати власні композиції в традиціях місцевого народного художнього промыслу.

Від учнів вимагаються наступні вміння, що формуються в процесі навчання:

а) організовувати своє робоче місце і дотримуватися правил техніки безпеки;

б) володіти прийомами користування інструментом у процесі художньої обробки деревини;

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ У СУЧАСНИХ НОВАТОРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

в) проектувати вироби, виконувати їх та реалізовувати, як художньо-промислову продукцію.

Отже, заняття художніми ремеслами мають розвивальну і виховну спрямованість, виступають ефективним засобом розвитку здібностей, формування в школярів працьовитості та художньо-естетичного смаку і, водночас, є сучасним, заново відродженим видом продуктивної праці учнів.

Село Яворів відоме ще і як один з основних осередків художнього ліжникарства. Ліжник (вовняна ковдра) самобутній універсальний домотканний виріб. Складність виготовлення ліжників полягає в тому, що всі технологічні процеси доводиться виконувати вручну (миття і розчісування вовни, прядіння, тkania тощо).

Перші навички виготовлення ліжників більшість учениць набуває вдома, оскільки в Яворові майже кожна сім'я займається цією справою. Проте, на базі школи функціонує цех ліжникарства, який був створений на основі угоди з Косівським художньо-виробничим комбінатом.

Ліжникарство має давню історію, але лише на початку ХХ ст. з чисто прикладного виробу ліжник перетворився на художній, який має перспективу постійного вдосконалення. Останнім часом до розробки нових візерунків разом з народними умільцями залучалися професійні художники Києва, Львова та інших мистецьких центрів України, а також з Російської Федерації та Молдови.

Село Яворів, де збереглися мистецькі традиції виготовлення ліжників, стало центром цього процесу. Тут розробляються нові концепції розвитку ліжникарства, в яких беруть активну участь педагоги та учні школи. Так, на базі школи було проведено три відкриті пленери з ліжникарства (керівник – доцент Львівської академії мистецтв З.М. Шульга) і діє постійний семінар зі створення нових зразків гуцульського ліжника. Крім цього, в даний період ліжникарство стало основною виробничою діяльністю мешканців Яворова. У розробці і впровадженні перспективних візріців ліжників, нових технологій їх виготовлення беруть активну участь учні.

У Яворівській школі не менша увага приділяється популяризації мистецтва вишивки. Вишивка – це техніка прикрашання текстильного чи іншого виробу за допомогою різного виду стібків нитками, бісером, коштовним камінням. На уроках художньої праці (етнодизайну) учениці 5–11 класів ознайомлюються з історією, технікою вишивки, її застосуванням, працюють над створенням нових узорів; виготовляють сучасні

вироби, оформлені гуцульською вишивкою: серветки, панно, скатертини, рушники, кептарі, фіранки тощо.

Поряд з вивченням декоративно-прикладного мистецтва на уроках художньої праці (етнодизайну) в школі функціонують гуртки “Різьба по дереву”, “Виготовлення дерев’яної іграшки”, “Вишивка”, “Писанкарство”, “Ліжникарство”, “Виготовлення посуду”. З практики роботи школи видно, що гурткова робота з декоративно-прикладного мистецтва сприяє проведенню продуктивної праці з художніх промислів. Характерними особливостями цих занять, у порівнянні з уроками праці, є невелика кількість школярів (5–8 чоловік), різновікова група учнів з різних класів, відвідування занять за власним бажанням, спрямування завдань на розвиток творчих можливостей.

Для більшої зацікавленості учнів у роботі гуртків, трудові завдання формуються так, щоб учні бачили перспективу своєї роботи, розуміли, що від рівня теоретичних знань та трудових умінь і навичок залежить не лише особистий добробут, а й розвиток суспільства загалом. Відкривається чудова перспектива для молодих умільців у сучасних ринкових умовах, що пов’язана з виробництвом екологічно чистого посуду та предметів для зберігання продуктів з натуральних матеріалів, оздоблення їх традиційним художнім різьбленням з врахуванням вимог оформлення сучасного інтер’єру, дизайну.

На наш погляд, шкільні майстерні можуть стати початковою ланкою у сфері підприємництва. Тому необхідно створити такі умови, щоб вироби, створені учнями, не лише брали участь у виставках, а й успішно реалізовувалися. У такому випадку в дітей складається уявлення про кінцевий результат своєї праці, що формує в них почуття впевненості у власних можливостях. У цій справі активну участь повинна взяти адміністрація школи, батьківські комітети, органи місцевого самоврядування.

Сільських школярів залучають до продуктивної праці і під час літніх канікул. З цією метою щороку в Яворові функціонує табір праці та відпочинку “Явір”. Він був створений на основі договору між Яворівською школою та місцевим господарством. У таборі учні займаються продуктивною працею на сільськогосподарському виробництві. Адміністрація школи, організовуючи табір, керується такими положеннями:

а) підготовка учнів до адаптації в ринкових економічних відносинах у процесі продуктивної праці;

б) здійснення творчого активного відпочинку.

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ У СУЧАСНИХ НОВАТОРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

У таборі протягом однієї зміни працювали й відпочивали 60 учнів. Усі вони були задіяні в різних видах праці. Так, на горі Сокільській учнями було очищено 15,5 га сінокошу від чагарників, заготовлено 40 т зеленої маси, в цеху ліжникарства було виготовлено 20 ліжників, проводились роботи з благоустрою колгоспної ферми, здійснено ремонт шкільних приміщень, проведено обробіток просапних у колгоспі на площі 2 га.

Протягом табірної зміни учні школи не тільки продуктивно працювали, але й змістовно відпочивали. За зміну було організовано й проведено спортивні змагання, туристичні походи місцями бойової слави Косівщини тощо.

Тривалий час у Яворівській школі функціонувала шкільна комплексна бригада, створена на правах виробничого підрозділу. Бригада здійснювала організацію продуктивної праці за кількома напрямками:

а) тваринництво (шкільна ферма) і художній текстиль;

б) рослинництво (7 га сінокошу) і флористика;

в) шкільне лісництво і художня обробка деревини.

Основна увага приділялася шкільній вівцефермі, яка організована з метою залучення учнів до суспільно корисної продуктивної праці: здобуття навиків з годівлі, догляду, утримання, розведення і вирощування овець. Так, досягалася мета підготовки спеціалістів з вівчарства, а також виховувалося в учнів поважливе ставлення до сільськогосподарської праці.

Бригада, яка обслуговувала вівцеферму, взаємовідносини з місцевим господарством будувала на принципах госпрозрахунку й повного самофінансування. Господарство надавало для організації вівцеферми тварин, ділянки для випасу і заготівлі сіна на зиму, а також забезпечувала її концентрованими кормами. Тварини проходять повний цикл росту і реалізуються надалі як племінні, або йдуть на забій, якщо виявиться, що окремі з них не відповідають племінним вимогам. Вівцеферма спеціалізувалася на вирощуванні місцевих гірськокарпатських овець з білою вовною, вирощуванні тієї ж породи овець з чорною і сірою вовною, відгодівлі м'ясних порід овець.

Головним напрямом діяльності бригади є засвоєння учнями основних навичок роботи у вівчарстві, і проходить воно у кілька етапів. На першому етапі учні знайомляться з основами фізіології вівці (короткі відомості з будови тіла, топографії внутрішніх органів, температура, частота серцевих скорочень і дихання тощо). Другий етап передбачає засвоєння основних

положень щодо годівлі овець і принципів нормування кормів (поняття про поживність і енергетичність корму, фізіологічне значення окремих його компонентів, поняття раціону і принципи його балансування, мінеральні речовини в годівлі овець, кормові добавки). Третій етап полягає в дослідженні положень племінної оцінки тварин: учнями вивчаються прийоми оцінки будови тіла (що є важливим для визначення відповідності тварини племінним вимогам), засвоюються методи візуальної оцінки густоти і довжини вовни. На четвертому етапі учні знайомляться з елементами інструментальної оцінки якості вовни (за допомогою мікроскопа), набуті знання застосовують на практиці. Наступним етапом є проведення дослідів з вивчення впливу окремих мінеральних речовин на ріст і якість вовни, що можуть лягти в основу розробки науково-обґрунтованих рекомендацій з годівлі овець у господарстві.

Пришкільна вівцеферма функціонувала на принципах самофінансування, тому учні опановували також елементи економічних знань, змістом понять вартості і собівартості, окупності затрат, а також досліджували, які саме фактори визначають ці величини. Складався розрахунок виробничих затрат, вартості кормів та іншого, а при реалізації тварин оцінювалися затрати і визначалися рентабельність вівцеферми. Доцільним виявилось введення оплати праці, яка виражалася в преміюванні кращих учнів цінними подарунками, коштами для екскурсій.

Робота вівцеферми повинна мати належне ветеринарне забезпечення. Ці обов'язки мають бути покладені на ветслужбу колгоспу, а також на державну ветслужбу. Необхідно залучати спеціалістів, в т. ч. і випускників школи, для ведення ними занять з основ ветеринарної і зоотехнічної справи, зокрема, аби забезпечити засвоєння учнями елементів надання першої допомоги тварині.

Бригада, яка обслуговувала вівцеферму, тісно співпрацювала з Українським науково-дослідним інститутом фізіології і біохімії сільськогосподарських тварин в особі його співробітника, випускника Яворівської школи, кандидата біологічних наук В.В. Гуменюка. За шкільною бригадою було закріплено 7 га сінокошу, на яких учні заготовляють сіно для годівлі тварин взимку.

На базі Яворівської школи було створено шкільне лісництво (за угодою з Косівським міжколгоспним лісгоспом). Згідно цієї угоди, Яворівське лісництво зобов'язувалося надавати практичну допомогу в трудовому вихованні,

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ У СУЧАСНИХ НОВАТОРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

навчанні, організації суспільно корисної продуктивної праці, профорієнтації учнів на спеціальності, які необхідні лісовому господарству.

Яворівське шкільне лісництво зобов'язувалося своєчасно і якісно виконувати завдання, поставлені Яворівським лісництвом. Так, наприклад, станом на 20.10.2002 р. шкільним лісництвом було виконано такий обсяг робіт:

1. Лісокультурні роботи:

- а) посадка лісових культур – 1,5 га;
- б) догляд за лісовими культурами – 10 га;
- в) доповнення лісових культур – 3,5 га;
- г) закладка лісового розсадника – 0,05 га;
- д) заготівля насіння – явора (3 кг), бука (5 кг).

2. Лісогосподарські роботи:

- а) очистка лісосік – 10 га;
- б) догляд за молодняком – 2 га.

3. Лісозахисні роботи:

- а) виготовлення шпаківень – 40 шт.;
- б) огорожа мурашників – 20 шт.

Прикладом використання суспільно корисної продуктивної праці в освітньому шкільному процесі може слугувати досвід роботи Химчинської загальноосвітньої школи I – III ступенів. На 1 вересня 2004 року кількість учнів становила 568 осіб. На базі школи функціонує шкільна пекарня, кузня, пасіка. Школа здійснює впровадження освітньої діяльності, пов'язаної з наданням професійної освіти на рівні кваліфікаційних вимог до підготовки з робітничих професій за напрямом тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва (категорія "А") 8331.2, з ліцензованим обсягом прийому 25 осіб, відповідно до рішення ДЛК від 21 грудня 2000 року. У розпорядженні школи знаходиться набір сільськогосподарських машин: два трактори – Т 40 АМ та ДТ – 75 М, вантажний автомобіль ГАЗ-53.

Педагогічний колектив школи ставить перед собою завдання – дати учням знання з основ наук; сформувати високу гуманістичну духовність, моральність особистості; підготувати відповідального, дисциплінованого, ініціативного, творчо мислячого підприємливого працівника як для агропромислового комплексу, так і для інших галузей народного господарства. Провідна роль у формуванні цих якостей належить трудовому вихованню і навчанню. Виробнича бригада стала справжньою школою трудового навчання і виховання старшокласників.

Розвиток в учнів трудових якостей є соціальним завданням загальноосвітньої школи, розв'язання якого багато в чому залежить від особистості вчителя та умов, які склалися в школі.

Незважаючи на всі негаразди сьогодення,

школа зберегла навчально-матеріальну базу: 3 трактори, повний набір сільськогосподарських машин (сівалки, картоплесаджалки, картоплекопач, оприскувачі, культиватори, луцильники, котки, борозни). Заклад має кабінет обслуговуючої праці, майстерні для роботи з деревиною, металом; майстерні для вивчення тракторної та швейної справи.

Шкільні практичні роботи спрямовані на закріплення теоретичного матеріалу з питань трудового навчання, на вироблення в учнів умінь і навичок самостійно створювати, організовувати та контролювати етапність роботи.

У першу чергу було розв'язано питання потреби в кадрах. Крім учителів трудового навчання, які працюють за фахом, залучили колишніх спеціалістів сільського господарства, які працювали в спілці селян. Це дозволило створити ланки механізаторів, рослинників, овочівників. Усі напрями господарювання працюють на самообслуговуванні та самоокупності і складають єдине ціле. Учні несуть повну відповідальність за стан, якість, результати виконання певних видів праці, за кінцевий результат роботи; самі здійснюють розрахунки витрат і прибутків, підраховують коефіцієнт ефективності трудової діяльності колективу. Такий підхід дозволяє формувати не тільки трудові вміння і навички, культуру праці, але й уміння планувати, організовувати і контролювати свою роботу, домагатися високого результату діяльності.

Організовує та керує трудовим життям школярів, визначає мету кожного заняття, зміст, структуру, організацію видів праці агроном школи і учнівський актив бригади.

У 2002 – 2004 н.р. на площі 6 га бригада вирощувала озимупшеницю (2,5 га), картоплю (2,2 га), квасолу (1 га), капусту, столовий буряк (0,3 га), огірки. На 2002 – 2004 навчальний рік учні взяли в оренду ще 5 га землі, щоб створити фермерське господарство. Складаються акти обліку зібраного врожаю, які здаються в сільську Раду народних депутатів, а весь урожай зберігається в підвалах й коморах школи, а згодом використовується шкільною їдальнею. Зерно перемелюють у сільському млині на муку, а з неї виробляють макарони, випікають хліб, булочки. Це допомагає значно знизити оплату харчування учнів.

Але практика показала, що без переробки сільськогосподарської продукції будь-які форми господарювання малорентабельні, або навіть збиткові. Тому незабаром було збудовано власну шкільну пекарню.

Школа має власну пасіку (8 бджолородин), за

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ У СУЧАСНИХ НОВАТОРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

якою доглядають члени гуртка "Юний бджоляр" під керівництвом досвідченого пасічника – теж колишнього працівника спілки селян.

Частина одержаної продукції продається, а гроші витрачаються на закупівлю запасних частин для машин, сортового насіння. Частину врожаю витрачають на відгодівлю свиней та ВРХ (бичків) (у 2002 – 2003 навчальному році було створено відділ тваринництва).

Працює і шкільна кузня, де учні навчаються азів ковальської справи і самостійно виготовляють нескладні деталі для шкільного автопарку – с/г машин, а також ремонтують шкільний реманент.

Значну допомогу в трудовому вихованні надають батьки вихованців. Традицією в школі стало проведення ТОЛОК при посадці сільськогосподарських культур у шкільній бригаді, просяпці, зборі врожаю. Батьки і діти працюють разом, бачать працю своєї дитини і інших дітей. Це стимулює до покращення дисципліни, виховання високої культури праці.

Висновок. Отже, в сучасних умовах розвитку ринкової економіки в державі гостро постає проблема підготовки відповідного потенціалу, який матиме належну економічну освіту та володітиме певною сумою професійних знань, умінь і навичок.

Основну роль у вихованні такого потенціалу відіграє загальноосвітня школа, зокрема, наявність у неї трудової освіти. Остання включає й продуктивну працю, яка безпосередньо і формує ті самі вміння та навички. В умовах переходу до ринкових відносин особливої актуальності набуває проблема праці міських підлітків. Дослідження соціологів, вивчення матеріалів відділів освіти та навчальних закладів показали, що дитяча праця

в міських умовах організовується за наступними напрямками: праця безпосередньо в школі; праця дітей у сім'ї; праця поза домом, поза сім'єю з метою заробітку.

Урахування зазначених факторів і особливостей продуктивної праці учнів загальноосвітніх шкіл сприятиме їхній повноцінній трудовій підготовці, забезпечить належну економічну освіту і оволодіння практичними вміннями, створення сучасних зразків української матеріально-художньої культури.

1. Іонова О., Черновол-Ткаченко Р. Гуманістична спрямованість вальдовської педагогіки // Початкова школа. – 2000. – №1. – С. 32 – 34.

2. Кузь В.Г. Учителю, школа – пріоритети ХНІ ст. // Педагогічна газета. – 2002. – жовтень-листопад. – С. 6 – 7.

3. Лосюк П. В. Гуцульщинознавство в українській національній школі. – Косів: Писаний Камінь, 1997. – 166 с.

4. Лосюк П. В. Гуцульська школа. – Косів: Писаний Камінь, 1997. – 121 с.

5. Народне господарство України у 1992 році. – К.: Техніка, 1993. – С. 46.

6. Пушкаренко П. Проблеми соціального відродження села // економіка України. – 2002. – 2 лютого. – С. 58 – 63.

7. Тищенко В.П. Безперервна система загальної дизайн-освіти: стан і перспективи розвитку // Збірник наукових праць. – К.: Науковий світ, 2002. – С. 108 – 110.

8. Тищенко В.П. Художня праця // Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання 5 – 9 класи. – К.: Шкільний світ, 2001. – 258 – 271.

Стаття надійшла до редакції 24.12.2009

*Хата батьків.
Малюнок П.Т. Шевченка
Олівець. 1843*

*Я в хаті мучився қолись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози. Я не знаю,
Чи є у бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!*

*Тарас Шевченко
"Якби ви знали, паничі"
[Оренбург 1850]*

